

Quan els esperits canten

A les ciutats de **Fes i Essaouira**, la música de trànsit s'ha convertit en un valor patrimonial de primer ordre

RAMON SARGATAL

● Gràcies al jurista Raimon Carrasco sabem l'anècdota que, quan s'estava cuinant la llei de patrimoni cultural de Catalunya, un ponent es va entestar a reglamentar no solament el patrimoni tangible i paisatgístic del nostre país, sinó també... les olors! Coses de la bona fe intervencionista d'alguns... El cas, però, és que excessos de sensibilitat com aquests no haurien d'impedir afirmar que, en efecte, els pobles van configurant al llarg dels segles un patrimoni intangible i sensorial que va més enllà del paisatge o de la literatura. És el cas de les ciutats marroquines de Fes i Essaouira. Totes dues tenen un patrimoni espiritual comú que arriba directament al cor sense passar pel cap. Ens referim als cants sufís i a la música *gnaoua*, dues músiques de trànsit destinades no pas a l'acomentament terrenal dels sentits sinó a la seva comunió amb qui resulti que ens espera més enllà de l'existència...

Els sufís del festival de Fes

El festival de Fes –com ja fa també el de Girona– s'ha anat obrint a propostes artístiques no estrictament sacres. El turisme hi obliga. I els comptes manen. És així com aquest any hi ha aparegut un Johnny Clegg que es fa dir el «*zoulou blanc*» o un cavall (el de Bartabás) que fa la *gracieta* de rebolcar-se per terra, ja veus tu, quan li treuen les brides. Però també és cert que cada nit, a l'incomparable marc del Dar Tazi, en plena medina vella, s'ha repetit la màgia d'una confraria musical salmodiant repetitivament i arrossegant un públic pres per l'arravatament espiritual. «Nosaltres cantem resant o resem cantant, com vulguis, i tots, músics i auditori, acabem convertint-nos en

– FESTIVAL DE FES

**Festival des
Musiques Sacrées
du Monde**

**Naïma Lahbil
Tagemouati
(directora
general)**

**Cherif Khaznadar
(director artístic)**

21 concerts

8 confraries sufís

**600.000 persones
de públic**

**Seus principals de
les actuacions:
Museu Bahta, Bab
Boujloud, Bab
Makina**

13 edicions

**Altres activitats:
Jornades sobre
patrimoni. Cafè
literari**

**Representant
oficial a
Catalunya:
www.qadar.net**

orants. Almenys aquesta és la nostra intenció...», em diu Mohamed Xeix Berrada, autèntica *alma mater* de la confraria dels Aissawas de Fes. Amb els cants, els moviments dels qui es lliuren a la dansa –cos rígid, ulls tancats– comença a fer-se ritual i la respiració (la hiperventilació?) els va obnubilant i impregnant d'eufòria mística. I així es van acostant a Al·là, el dels norantanou noms més bells...

Però malgrat el reduccionisme de certa crítica moderna, el sufisme no és tan sols música. És molt més que això. Mingus B. Formentor, especialista en músiques del món, observa els occidentals al Dar Tazi i ho comenta amb el seu natural escepticisme: «El turista cultural té sort que li n'hagin simplificat el concepte. Si no, tot això no s'ho menjaria de cap manera...» Aparegut simultàniament als moviments ce-

nobítics cristians de finals del nostre primer mil·lenni, el sufí musulmà és abans que res un anacoreta que s'aparta de tot signe mundà per entrar en contacte amb els genis de la mística islàmica. La mateixa etimologia del terme (*suf*, és a dir la llana dels anyells) ens dona una idea del seu ideal de puresa. Les pràctiques rituals sufís incorporen moviments mimètics respecte a determinats animals, impregnacions amb la seva sang i possessió de l'ànima quan s'arriba al trànsit. Durant segles, el sufí va ser el corcò polític i social que no volia saber res d'influències ni de riqueses. Hostil a les martingales i nepotismes que sempre han envoltat el poder, individualista, solitari, la seva vida prenia sentit en les ensenyances que impartia al deixeble perquè no distraués l'ànima amb la contemplació mundana. Molts sufís de

la història van ser antics governants peneditos lliurats a la contemplació ascètica. Organitzats més tard en confraries, un dels seus corrents (precisament vingut de l'Àndalus per mitjà del que havia estat cadí de Sevilla Abu Abd Allah Shoudhy al Halwi) va començar a reivindicar-ne la música com un dels mitjans d'aproximació a la divinitat. És això el que encara es pot copsar avui a la medina vella de Fes, una de les més belles i riques medines del Marroc.

Els «gnaoua» del festival d'Essaouira

Una medina laberíntica i d'aristocràtica història que, amb els seus nou mil rials i les seves tres-centes seixanta mesquites, no té res a veure amb la d'Essaouira, l'antiga Mogador portuguesa, fortificada a finals del XVII pel rei Mohamed Ben Abdellah. El

A l'esquerra, la confraria sufi Tariqua al Alamia, al Dar Tazi de Fes. Aquí al costat, un moment del concert *gnaoua* de Mâalem Said, a la plaça Mulay Hassan d'Essaouira. /

JOSEP MARIA SANS (QADAR)

FITXA

FESTIVAL D'ESSAOUIRA

Festival Gnaoua et des Musiques du Monde

Neila Tazi (directora general)

Karim Ziad, Abdeslam Alikane i Loy Ehrlich (directors artístics)

250 artistes

25 grups *gnaoua*

500.000 persones de públic

Seus principals: Plaça Mulay Hassan / Bab Marràqueix

10 edicions

Altres activitats: Exposicions de pintura, cinema i conferències

Representant oficial a Catalunya: www.qadar.net

Dues ciutats amb un valor històric i arquitectònic singular

● «Fes és el contrapunt patrimonial d'Essaouira», afirma l'historiador de l'art Àngel Morillas, membre de l'Icom-Unesco i coordinador estatal del projecte de la Unesco *El patrimoni mundial en mans dels joves*. Segons l'expert, la ciutat de Fes va tenir el seu moment esplèndid durant els segles XIII i XIV sota la dinastia dels Merinides. Va ser quan es va configurar la seva extraordinària medina emmurallada, amb les diverses portes (Bab Boujloud, per exemple), les diverses madrasses (Bou Inania, Attarine...) o la seva mesquita de Karaouiyne, que també era la primera universitat del món (8.000 estudiants a mitjan segle XIV). Les seves cases d'hostes, sepulcres de sants, palaus, mercats i fonts configuren un entramat extraordinari que l'han convertit en la medina més extraordinària del món islàmic. Va ser declarada patrimoni de la Unesco l'any 1981.

Segons l'opinió de Morillas, la ciutat d'Essaouira és una altra cosa. «La seva medina no té un fons arquitectònic rellevant, però per contra el seu traçat la fa absolutament singular.» Va ser planificada fa poc més de dos segles, seguint l'esquema romà del *cardo maximus* i el *decumanus*, per l'enginyer francès Courtnot, i ho va fer seguint l'estil Vauban. L'interès rau precisament en aquest traçat —insòlit en una medina— que li dona forma d'eixample, amb carrers paral·lels i perpendiculars entre si. Que vagi a parar directament al port és un altre dels atractius per al visitant. Va ser declarada també patrimoni de la humanitat l'any 2001.

soldà va voler castigar la veïna Agadir per la seva indisciplina bastint una nova ciutat portuària a cent cinquanta quilòmetres més al nord. L'historiador i guia local Hassan Broumi ens explica la mescla de població que qual-sevol viatger pot observar-hi: «El soldà va donar tota mena de facilitats per instal·lar-s'hi a grups ètnics diferents. Amazics procedents d'Agadir, *shibanats*, *buajers*, i, entre tots aquests, membres de la tribu negra dels Beni Autar.»

Precisament dels negres que hi van arribar en règim d'esclavatge procedeix la tradició de la música *gnaoua* que tant ha arrelat en aquesta ciutat. Com que un musulmà no pot tenir per esclau un altre musulmà, aquells esclaus arribats de l'Àfrica negra (*gnaoua* procedeix del terme *Guinea*), de religió animista, van acollir-se a l'islam per alliberar-

se de la servitud. I amb l'alliberament va conformar-se un sincretisme musical i religiós. Les antigues pràctiques rituals es van camuflar dins de l'oració alcorànica, de manera que la lletra salvava la tradició ancestral de buscar el trànsit místic a través de la dansa i del cant. Vet aquí com, ben al contrari del que va passar a Fes, aquí el trànsit resulta a la inversa: de la pobresa a l'acostament al poder.

Aquesta desena edició del festival d'Essaouira, esdeveniment que coincideix amb el 200 aniversari de l'abolició de l'esclavitud a la zona, ha estat una apoteosi de concerts, una veritable desfilada del bo i el millor d'una altra música també de trànsit que deixa bocabadat el profà i esgarrifat d'emoció l'entès. Essaouira, amb els concerts *gnaoua*, es converteix en un mosaic humà irrepetible al Marroc.

Hi arriba el jovent refinat de Rabat i Casablanca, però també les rastes, el pantalons arrossegats per terra i els pírcings. «Aquest és l'altre patrimoni de la ciutat —ens diu Hassan—, la tolerància i l'esperit contracultural. Per aquí van passar Jimi Hendrix, Frank Zappa, els Stones i molts *hippies* que no desembarcaven a Formentera. Ells van dur el ritme *gnaoua* al món...» La veritat, però, és que aquest ritme, aquest Woodstock del segle XXI, autèntica festa popular de jovent marroquí, no ha acabat de popularitzar-se fins que fa deu anys gent com André Azulay i Neila Tazi no el van embolicar en una oferta global per revalorar el gènere. Essaouira, la *ben dibuixada* —segons el significat amazic del terme que comenta Hassan Broumi— és avui l'altra cita obligada per a qualsevol amant de la música de trànsit.